

» exponeret, Sanctus respondebat: *Me vivere non est necesse; sed est necesse ut muneri meo satisfaciam* ».

II.° Si Episcopus motivo absolute justo (v. g. infirmitate) impeditus visitationem peragere nequiret; tunc per Vicarium Generalem aut alium Visitatorem illam peragere deberet. Ita expresse Trident. (*l. c.*). Si autem causae justae hanc quoque substitutionem impedirent; tunc indultum apostolicum peti deberet. (Cf. Bened. XIV. Const. *Ubi primum* § 5) et Vecchiotti *I. § 63*).

28. *Occasione S. Visitationis habentne Episcopi jus ad procurationem?* Illam restringendo ad sola victualia, affirmative. Trid. (*l. c.*) dicit: « Caveant » ne inutilibus sumptibus cuiquam graves onerosive sint, neve ipsi, aut quicquam suorum, quidquam procurationis causa pro visitatione... nec pecuniam, nec munus, quodcumque sit, etiam qualitercumque offeratur, accipiant; non obstante quacumque consuetudine etiam immemorabili; exceptis tamen victualibus, quae sibi ac suis frugaliter moderateque, pro temporis tantum necessitate et non ultra, erunt ministranda.... Quod si quisquam (quod adsit) aliquid amplius in supradictis casibus omnibus accipere praesumpserit; is, praeter dupli restitutionem intra mensem faciendam, aliis etiam poenis... absque ulla spe veniae, mulctetur ».

29. *In procuratione praedicta comprehendunturne vecturae?* Si standum sit decisionibus, quae a S. Sede hucusque prodierunt, responderi debet negative. Teste Vecchiotti (*I. § 64*), S. C. C. (25 Febr. 1826) decrevit quod itineris et equorum seu vecturarum expensae nunquam Episcopo visitanti debentur. Vide etiam Lucidi (*I. l. 51*) et Ferraris (*v. Episcopus Cap. VI. n. 115*).

30. *Procuratio debeturne Episcopo visitanti etiam in civitate episcopali et suburbiis?* Negative. Ita S. C. C. pluries. Cf. Vecchiotti (*l. c.*).

31. *Quid si consuetudines essent in contrarium?* Apud Acta S. Sedis (*XV. 85*) legitur: « Nihil esse accipiendum, praeter victualia, sacrae visitationis causa, ita rigore praeeptum fuisse, ut minime proficiat contraria consuetudo, etiam immemorabilis ». Quum quidam Coeremoniarius ex antiqua consuetudine recipere soleret duodecim libellas a Rectoribus Ecclesiarum, S. C. C. interrogata an talem retributionem percipere valeret, (17 Dec. 1881) respondit: *Negative: nisi operam suam praebeat a Rectoribus Ecclesiae specialiter invitatus*. Apud Acta (*l. c.*). Neque dicas quod Episcoporum redditus valde decreverunt; nunquid enim Parochi in meliori statu versantur? Imo in multis Dioecibus plures tanta egestate laborant, ut vix miserimum cibum habeant quo sustententur, vixque lampadem ante SS. mum Sacramentum servare possint.

32. *Circa sacram visitationem estne aliquod aliud notandum?*

I.° Cavendum ne sacra visitatio in destructionem redundet, quod facile contingeret si Episcopus aut Convisitatores Parochum coram aliis reprehenderent, et sic ejus existimationem et auctoritatem labefactarent; dum casus talis sit ut publicam reprehensionem non exigat.

II.° Trid. (*l. c.*) dicit: « Paterna charitate, christianoque zelo (Episcopi) » omnes amplectantur; ideoque modesto contenti equitatu, famulatuque, student quam celerrime (debita tamen cum diligentia) visitationem ipsam » absolvere ».

III.° Quamvis possit oportere ut Episcopus ex improvise ad aliquam paroeciam se conferat; si nempe sciret, v. g., quod talis vel talis Parochus residentiae deficit, vel catechismum pueros non docet etc.; tamen, loquendo praecise de sacra visitatione, expedit (v. g., mense antea) admonere parochos, ea etiam de causa ut parochianos ad accurrendum magno numero atque ad recipiendam (post veram peccatorum suorum poenitentiam) SS. mam Eucharistiam manu Episcopi etc., tempestive disponant. Heu quam laudandi sunt autem illi Episcopi, qui missionarios mittunt veluti praecursores, ut tota Dioecesis, occasione sacrae visitationis, in gratia Dei constituatur!

IV.° Expedit ut Episcopus in sacra visitatione ad pias quoque saecularium congregationes animum vertat, curando ut instituantur si non adsint, et magis florescant si adsint.

V.° Quum in Dioecibus soleant adesse paroeciae valde pauperes, in quibus parochi sacrorum apparatus decori providere nequeunt; valde expedit ut Episcopus in civitate episcopali congregationem, quae vulgo *dei sacri tabernacoli* appellatur, instituere curaret: providendo tamen ut sacrae suppellectiles a piis matronis confectae ita distribuantur, ut non jam ad fovendam parochorum avaritiam vel negligentiam, sed solum ad subveniendum verae inopiae deserviant.

VI.° Episcopus libellum memorialem apud se habeat, in quo res principales, et speciatim notitias de sacerdotum moribus et doctrina etc. excribat. Hoc (ait S. Lig. *l. c.*) potest inservire sexcentis rebus bonis, et praecipue pro electione parochorum, approbatione ad confessiones etc.

VII.° In visitatione monasteriorum sibi subjectorum oportet ut Episcopus auscultationem uniuscujusque Monialis faciat, interrogando utrum in monasterio regulae observentur, colloquutiones cum exteris sive laicis sive sacerdotibus evitentur etc. Si tamen quoad electionem Abbatissae adessent in monasterio factiones, cautelam adhibeat, et partialem se non ostendat. S. Lig. (*Hom. Ap. l. c.*).

De visitatione Seminarum sermo habebitur infra.

CAPUT VII.

De Episcopo quoad audientiam et responsa ad epistolas.

33. *Quid notandum circa audientiam?*

I.° Episcopus subditis suis accessum ad se patentem praebere debet stans horis; imo, pro casibus urgentibus, quacumque hora.

II.° A sermonibus non necessariis absteat, et reminiscatur I.° quod audientia ad mundanam conversationem, vel ad servitia saecularia praestanda, reduci non debet; 2.° quod Episcopus innumeris et gravissimis negotiis obrutus non habet tempus deperdendum; 3.° quod, secus, qui advenerunt nimis expectare vel redire cogentur. Jubeat ut qui advenerint sibi statim annuntientur, ut speciatim Vicarios Foraneos, Parochos, et Sacerdotes aliasve personas longo itinere distantes, cito ad se admittere et expedire valeat.

III.° In colloquiis prudentiam magnam adhibeat; unde, v. g., I.° Audiat multum et loquatur parum, nec facile credat; 2.° De personis (et maxime de Sacerdotibus cum saecularibus) nihil mali dicat; 3.° Querelas audiat

quidem, sed non nisi re bene examinata eis satisfiat, et maxime parochos aliosque auctoritatem habentes quantum potest sustineat; 4.º Si alii in re petita interesse habeant, nihil decernat nisi illos quoque prius audiat; 5.º Ex nimia cordis bonitate non concedat ea quae propriae auctoritatis limites excedant aut quae utcumque concedenda non sunt: cautissime autem procedat speciatim si res petita ab antecessore fuisset firmiter denegata; 6.º Promissiones, quas forte postea convenienter servare non poterit, non faciat; caveat etiam ne, sive expresse, sive tacite (v. g., satisfactionem ostendendo), spem praebeat, si haec ipsa spes petenti noxia atque adeo querimoniarum causa futura sit; 7.º Si petitioni obsecundare nequeat, ordinarie displicentiam ostendat: causam tamen repulsae non semper indicare poterit, si nempe haec indicatio secretum esset proditura, aut suspectibus vel litigiis vel censuris aditum esset praebitura; 8.º Ab adulatoribus, ab intercessoribus, necnon a personis quae magna loquacitate decipere possunt, valde caveat; 9.º De rebus in posterum expediendis notulam faciat, ne obliviscatur; 10.º Caveat denique quam maxime in audientia praebenda foeminis. Vae si Episcopus permetteret ut hae vel illae ad eum venirent frequenter! Vae si diutius cum illis immoraretur! Vae si jam palam faceret quod conversatio cum foeminis ei placeat! Vae multo magis si confidentiam eis praeberet, si secreta aliqua eis communicaret, si aliquibus in rebus illas consulere, vel si verba teneriora adhiberet cum illis; quae ex levitate, loquacitate, vanitate, jactantia, omnia essent propalaturae! Sed absit quod quis sit eatenus prudentiae et criterii inops.

IV.º In audientia fieri solent correctiones, vel dari praecepta; sed de his sermo habebitur infra.

34. *Quid notandum quoad responsa ad epistolas subditorum?* Episcopus statim illas legere, atque tempestive (juxta casus urgentiam) illis respondere debet.

CAPUT VIII.

De Episcopo quoad vigilantiam et correctiones.

35. *Quaenam sunt principia generalia circa vigilantiam et correctiones in Episcopo?*

I.º Certe tenetur ad vigilandum et corrigendum.

II.º Vigilantia et correctiones debent esse tales, ut redundant in bonum, nec majora mala provocent.

III.º Onus vigilandi et corrigendi nequit esse ita excessivum, ut ministerium episcopale intolerabile reddatur. Scripsit Lugo (*XIV. 133*): « Neque » enim tenetur Superior cum quolibet suo damno (inordinationes) impedire, » nec ad hoc gravissimum onus intendunt se obligare quando hujusmodi » munera suscipiunt; sed ad rationabilem et prudentem vigilantiam et curam, quae proportionata esse debet, et major ad majora, minor ad minus » gravia praecavenda ».

36. *Quid notandum speciatim circa vigilantiam?*

I.º Ratio cur Episcopus vigilare debet, est quia ex una parte, seclusa vigilantia, plurima eum laterent, aut non tempestive ad ejus notitiam perve-

nirent; et ex alia, (ut scripsit S. Gregorius) « quae potest esse pastoris » excusatio si lupus oves comedit, et pastor nescit? »

II.º Quum vigilantia super personas saeculares concredita sit parochis, Episcopus (qui dicitur Parochus Parochorum) vigilare debet speciatim super Parochos ipsos aliosque Sacerdotes et clericos; maxime vero circa illos de quibus suspectus jam habeat.

III.º Quum ipse personaliter, praeter occasionem sacrae visitationis, fere nihil animadvertere possit, oportet ut vigilantiam suam exercent per alios; scilicet 1.º per Vicarios foraneos, qui de proprio officio admonendi sunt, et frequenter interrogandi; 2.º per Parochos, quibus committendum est ut clericis parochianis invigilent, et de iisdem conscientiosam relationem dent. Episcopus uti poterit etiam aliis personis, sed parce et caute admodum; si enim delatoribus non idoneis uteretur, saepe saepius deceptus remaneret, innumeros et valde noxios errores committeret, existimationem amitteret et contemptum sibi procuraret. Quid itaque si Episcopus adeo esset criterii inops, ut ad res sciendas personis pariter judicio carentibus, vel etiam foeminis, uteretur?

IV.º Etsi Episcopus circa clericos adhuc *in sacris* non ordinatos particulares et minutiores informationes capere possit; tamen circa sacerdotes inquisitiones hujusmodi restringere debet ad casus, in quibus suspectus jam adsint, et tunc quoque prudenter; vigilare debet quippe Episcopus, sed semper prudentia duce, ne futurum sit ut inquisitiones excessivae majora mala producant. Rectissime scripsit Diana (*Tom. VII. IV. 25. 3*) quod minuta inquisitio « generat scandala, et occasionem praebet odiis et dissensionibus. » Nam homines moleste ferunt sua ab aliis facta scrutari, et suapte natura » talis inquisitio injuriam infert proximo, cujus honori adversatur et aestimationi, quam de se optimam omnes habere cupiunt ». Inquirat ergo Episcopus in genere, v. g., a vicario foraneo, utrum in ejus vicariatu aliquis parochus vel sacerdos male se gerat, vel an contra aliquem suspectus adsint; sed in particulari scilicet de tali vel tali (tacitis aliis) non interroget, nisi graves suspectus contra illum jam haberet. Adde quod secus, onus intolerabile et infinitis scrupulis subjectum Episcopis imponeretur.

37. *Quid notandum est speciatim circa correctiones?*

I.º Inordinationes, quae sint non huic vel illi particulares, sed multis communes, litteris encyclicis aliisve publicis decretis aut monitis, non vero correctionibus privatis, eliminare Episcopus niti debet.

II.º Correctio potest esse *directa* vel *indirecta*. Directa quando Episcopus apertis verbis illam facit. Indirecta quando alio modo procurat ut delinquens respiscat, v. g., curando ut cum aliis ad exercitia spiritualia se conferat, vel ut aliquis ejusdem amicus (tacita insinuatione superioris) illum admoneat, vel callide loquendo quasi sermo haberetur de alio etc.

III.º Correctio directa (saltem hodie apud nos) saepe est inutilis vel etiam noxia; unde Episcopus ad casus raros illam reservare debet, ne cogatur dicere cum S. Bernardo (*Serm. 42 in Cantic.*): « Mallem aliquando » tacuisse, quam ad tantam reprehendisse perniciem ». Si tamen correctio censenda sit non noxia (*Prax. n. 705*), sed utilis (*l. c. n. 797*), simulque necessaria (*l. c. n. 799*), et opportuna (*l. c. n. 800*), utique tunc Episcopus ad illam devenire debet. Optime dicit B. Saulius (*Cap. III*): « Mater, quae

» non accipit gladium de manu pueri, ne videat eum flentem, postea videt
» eum vulneratum et occisum. Ita Praelatus, qui nimium compatiens est
» in corrigendo, est causa mortis spiritualis subditorum ». Adde quod ut
plurimum agitur de scandalis, et quidem magnis. Dominus autem dicit
(*Ezech. XXXIII. 5*): « Si non fueris locutus, sanguinem ejus de manu
» tua requiram ».

IV.° Difficile est quod oporteat vel expediat ad correctionem procedere,
nisi de peccato sacerdotis aut publicus rumor adsit, aut prudens certitudo
habeatur. Secus, Episcopus non raro corrigeret innocentes, et sic malevo-
lentiam contra se concitaret atque existimationem amitteret; quod utique
in publicum damnum valde redundaret. Delatoribus itaque criterio et probi-
tate non satis tutis se non circumdet; delatione autem habita, (propter peri-
culum falsitatis vel exaggerationis) non praepropere procedat, et sinat ut
tempus rem bene dilucidet; cautelam autem specialissimam habeat dum primi-
tus ad Dioecesim venerit. Interdum tamen casus potest esse adeo gravis, ut
etiam in dubio nulla interjecta mora sacerdotem suspectum advocare debeat.

V.° Supposita etiam peccati certitudine, correctio potest esse inutilis vel
noxia; ex una parte enim plurimi sacerdotes hodie (attentis temporum cir-
cumstantiis) parum vel nihil ab Episcopis timere possunt; et ex alia corre-
ctiones Episcopi (utpote quae amorem proprium valde feriunt) in malam
partem accipi solent a non paucis, qui correcti ad pejora procedunt, aliasque
inordinationes provocant. Casum habes speciatim in personis superbis, prae-
potentibus, Episcopo infensis, a longo tempore habituatis et alias frustra
correctis etc.

VI.° Circumstantiae, quae Episcopo suadere possunt ut ad correctionem
procedat, sunt speciatim sequentes: 1.° Gravitas casus, quae talis ac tanta
esse potest, ut, quamvis spes fructus valde exigua esset, vel etiam mala
(speciatim transitoria) pertimescerentur; nihilominus per correctionem re-
medium tentari debeat; idque maxime si ipsa Episcopi taciturnitas scanda-
lum ingereret, vel ad terrorem aliorum correctio aut punitio necessaria
esset; 2.° Si delinquens, v. g., indigeret promoveri, vel de suspensione aliove
magno damno formidare deberet; 3.° Si delinquens bonae indolis esset, et
maxime si solum ex ignorantia, inadvertentia vel imprudentia ita se ges-
sisset; 4.° Si non de rebus probrosis, sed de pace componenda ageretur;
5.° Si Episcopus propter citationem vel recursum, cui ex necessitate satisfacere
debeat, ad vocandum aliquem sacerdotem cogeretur.

38. VII.° Circa modum correctionem exequendi notari possunt sequentia:

1.° Procuret Episcopus ut sit ipse irreprehensibilis; secus enim erit casus
dicendi: *Medice, cura te ipsum*; et S. Isidorus (*II. Off. ad S. Fulg. V*)
scripsit: « Qui de peccatis arguit, ipse a peccato debet esse alienus ».

2.° Dempto casu in quo taciturnitas Episcopi scandalum ingereret, et jam
oporteat ut (attenta gravitate et publica certitudine delicti) correctio sit
notoria, ordinarie Episcopus corrigere debet secreto, in camera caritatis, et
cavendo ne familiares quidquam percipiant et evulgent. Praeterquamquod enim
correctio publica nimis offendere et in malam partem accipi solet, posset
veram injuriam constituere (reddendo publicum quod est secretum, vel cer-
tum quod apud populum est dubium), atque insuper in praejudicium aucto-
ritatis et sic in damnum publicum redundare, ut puta, si qui publice corri-

gitur esset Parochus. Si autem correctiones publice fieri debeant, tunc ma-
xime oportet, ut Episcopus (nisi gravissima causa obstet) sit impartialis;
ne scilicet correctus conqueri possit dicendo: Cur me solum corripis, dum
hic vel ille pejus facit, et tu nihil dicis?

3.° Oportet ut (seclusis casibus urgentissimis) expectetur tempus oppor-
tunum. Sic, v. g., interdum expectandum est ut (prout vulgo dicitur) vul-
nus sit maturum; vel ut appareat aliquid quod meliorem efficacius corrigendi
occasionem praebeat; vel ut passiones sint aliquantulum sedatae; furibundus
enim male corrigi poterit. Dicebat Cornelius Celsus: « In ipso impetu febris
» sanguinem emittere, hominem jugulare est. Expectanda remissio ». (*Prax.*
n. 800).

4.° In casibus gravioribus et difficilioribus Episcopus pro felici correctio-
nis exitu Deum oret.

5.° Efficaces paret rationes; et, si obiectiones vel difficultates praevideat,
ad illas solvendas se praeparet.

6.° Caveat ne ex passione aliqua (v. g., amoris proprii), vel in aestu
irae, ad correctiones procedat. Clarissime autem patefaciat quod ex solo
amore boni, et voluntate satisfaciendi muneri suo, ita se gerit, sicut pater
qui corrigit et castigat filium quem amat, imo et quia illum amat. Sic porro
Praelatus amabitur etiam quando timebitur.

7.° Homines amore et timore moventur. Episcopus primitus (saltem ordi-
narie) viam amoris tenebit. Delictum itaque non exaggerabit; et, si illud
dubium foret, cavebit ne loquatur quasi certum esset. Imo, etsi sciat, deli-
ctum certissime fuisse commissum, non raro melius erit ut hanc cognitionem
abscondat, et de solis diceriis quae fiunt sermonem habeat. Si qui corrigitur
bonis etiam qualitibus polleat, has laudet; et dicat se paternam admoni-
tionem facere, quia scit illum esse bonum atque obtemperatum. Correctio
suapte natura amorem proprium offendit, et totum periculum ne boni pa-
storis verba in malam partem accipiantur, ex hac amoris proprii offensione
procedere solet; quem proinde, quantum possibile est, quietum servare et
quodammodo blandiri oportet. Episcopus itaque, sepositis obiurgationibus ver-
bisque vehementibus, serio quidem, sed mitissime loquatur; neque ab hac via
facile recedat, etsi forte (prout etiam accidere potest) correctus aliquod verbum
paulo injuriosum contra illum proferat. Imo interdum expedit ut Episcopus
indirecte procedat, et, quasi delictum commissum ignoraret, de illo ne ver-
bum quidem faciat; sed, si peccator aliud vitium minus quidem probrosum
sed ab Episcopis corrigi solitum habeat, ex hoc occasionemumat illum
adhortandi et simul aeternas veritates meliori modo possibili in ejus mentem
revocandi, ut sic per viam indirectam a miserrimo peccati mortalis statu
eum eripere satagat. Lenitas hujusmodi teneri debet praecipue cum quibus-
dem personis, scilicet 1.° cum senibus, dicente Apostolo (*I. Tim. V*): « Se-
» niorem ne increpaveris, sed obsecra ut patrem »; 2.° cum potentibus, di-
gnitate fulgentibus, indole superbis etc. Benignitas adhibenda est etiam cum
pusillanibus, et cum illis qui ex sola fragilitate vel ignorantia deliquere-
runt; hi enim edoceri, de modo emendationis instrui, et in spem emenda-
tionis erigi, potius quam corrigi debent. Prima correctione non juvante,
interdum secunda et tertia tentari debebit; unde scripsit D. Chrysostomus:
« Dixisti semel et non audivit: dic bis et ter et toties donec persuaseris ».

Hoc tamen nec nimis frequenter, nec quando jam prorsus inutile et ridiculum evaderet, fieri debet.

Si tandem per viam amoris nihil obtineri possit, (vel si haec via ne sit tentanda quidem), tunc Episcopus (si prudentia id sinat) viam timoris adhibebit; idque praecipue locum habere poterit quoad obstinatos, peccantes ex profunda malitia, defendentes sua delicta, protervos, arrogantes etc. Caveat tamen Episcopus ne contra hos quoque in objurgationibus et minis limites excedat, scandalum ingerat, aut majora mala provocet. Si autem procedendum sit ad punitiones, vide Praxim (n. 3378 et seqq.), et Tractatum *De censuris*.

CAPUT IX.

De Episcopo quoad bonum et sufficientem clerum sibi comparandum.

39. *Quibus mediis ad bonum et sufficientem clerum sibi comparandum uti debeat Episcopus?* Debeat 1.º promovere et adjuvare vocationes; 2.º curam habere seminarii; 3.º providere circa alios clericos extra seminarium degentes; 4.º recte se gerere quoad admissionem ad sacras ordinationes; 5.º satagere ut spiritu ecclesiastico et doctrina clerus semper emineat.

ARTICULUS I.

De promovendis et adjuvandis vocationibus.

40. *Quibus industriis poterit Episcopus in Dioecesi sua vocationes promovere?* 1.º Procuret ut mediis omnibus, et speciatim ope sacrarum missionum, fides et pietas in familiis christianis florescant; dicebat enim S. Franciscus Salesius quod Deus bona educatione ad vocationes excitandas saepe saepius uti solet; 2.º Satagat ut Sacerdotes, et speciatim Parochi, magnam puerorum curam habeant, ex quibus clericos Ecclesiae dare nitantur; 3.º Scholas et oratoria pro pueris sub directione Sacerdotum piorum et zelantium promoveat.

41. *Quomodo vocationes adjuvare poterit?* Quum vocationes excitentur speciatim ruri et in familiis pauperibus (in quibus religio magis conservatur); oportet (si Dioecesis clericorum penuria laboret) ut promoveantur pia sodalitia, quae, ad clericos alendos et adjuvandos, vel ad militare servitium (si fieri possit) iisdem imminuendum, oblationes faciant atque a fidelibus colligant. Cf. Scavini (IV. 277).

ARTICULUS II.

De cura Seminarii.

42. *Quid in genere de obligatione Episcopi habendi curam Seminarii?* Ad hanc tenetur non solum ex Tridentino (XXIII. XVIII), sed ex ipsa rei natura; ut enim in qualibet Dioecesi seminarium ecclesiasticum servetur et floreat, res est primae necessitatis, idque maxime his miserrimis temporibus, in quibus tanta adest necessitas ut vocationes foveantur, et sancti

doctique Sacerdotes Ecclesiae adeo indigenti praeparentur. S. Ligorius (*Regole per i Seminarii*) dicere non dubitavit: « Heu quot Episcopi, eo quod » Seminarium neglexerint, damnabuntur! ».

43. *Quaenam prae oculis habere debet Episcopus ut Seminarium recte procedat?* Duo: 1.º Disciplinam; 2.º Administrationem temporalem. Ad haec autem pertinent praecipue regulae, studia, moderatores, et deputati.

44. *Quid de regulis?* Tridentinum dicit: 1.º Alumni singulis diebus Missae Sacrificio intersint; 2.º saltem singulis mensibus confiteantur peccata; 3.º juxta confessoris iudicium sumant Corpus Domini Nostri Jesu Christi; 4.º Cathedrali aut aliis loci Ecclesiis diebus festis inserviant; 5.º Discoli acriter puniantur, et, si opus fuerit, expellantur. Prudentiae autem Episcopi cum consilio Deputatorum, ut aliae regulae opportunae aut necessariae superaddantur, Concilium remittit. Regulae, quae passim (cum S. Ligorio *Hom. Ap. VII. 53*) adduntur, sunt sequentes: 1.º quotidiana meditatio; 2.º quotidiana lectio spiritualis (tempore mensae); 3.º quotidiana visitatio SS. mi Sacramenti; 4.º quotidianum conscientiae examen; 5.º silentium extra tempus recreationis; 6.º exercitia spiritualia singulis annis; 7.º Dies recollectionis spiritualis singulis mensibus (alicubi vice hujus recollectionis habentur exercitia spiritualia bis in anno); 8.º vetantur amicitiae particulares; 9.º Idem S. Ligorius confessionem quolibet octavo die aut saltem bis in mense exigebat; 10.º Si ad scholas Seminarii admittantur clerici externi, quaelibet eum iisdem communicatio severe interdicitur. Lucidi (*l. c. 3*).

45. *Quid de studiis?* Tridentinum (*l. c.*) dicit « Grammaticae, cantus, » computi ecclesiastici, aliarumque bonarum artium disciplinam discent: sa- » cram Scripturam, libros ecclesiasticos, homilias sanctorum; atque sacra- » mentorum tradendorum, maxime quae ad confessiones audiendas videbuntur » opportuna, et rituum ac caeremoniarum formas ediscent ». Haec Tridentini verba communi praxi et S. C. C. sensu ita intelliguntur, ut in quolibet seminario adsint studia 1.º Grammaticae Latinae; 2.º Humanarum litterarum; 3.º Rhetoricae et maxime eloquentiae (Cf. Benedictum XIV *Instit. LIX. n. 114*); 4.º Philosophiae (per duos annos), physicis et mathematicis disciplinis non exclusis; 5.º Theologiae moralis et dogmaticae; 6.º Sacrae Scripturae; 7.º Juris Canonici; 8.º Cantus Gregoriani; 9.º Sacrorum rituum et computi ecclesiastici. Non autem approbatur quod adsint solum studia philosophica et theologica, aut quod (omissa Rethorica) a Grammatica ad Philosophiam convoletur. Cf. Lucidi (*II. VI. 51-55*). Quia autem non pauci alumni progressu temporis vocationem ad statum ecclesiasticum non habere reperientur, jam necesse erit ut scholae ita sint institutae, ut quotquot ad theologiae studium procedere nolint, ad examina juxta Gubernii leges pro scholis vel Universitatibus saecularibus sustinenda, apti esse possint; unde jam exiguntur scholae linguae Graecae, geographiae, historiae patriae etc.

46. Circa haec studia ego sequentia notarem:

1.º Vellem ut in studiis ecclesiasticis, resecatis rebus pene inutilibus (quae speciatim in Theologia dogmatica, circa haereses antiquissimas cum innumeris objectionibus inseri solent), juvenes studiis ad praxim magis deservientibus, cujusmodi sunt theologia pastoralis et eloquentia sacra (unde Tridentinum exigit ut edoceantur in *homiliis* sanctorum) ita instruerentur, ut exeuntes e seminario jam optimam directionem habuerint, qua confessarii,